

Tenkidli Olmayan Yeni Bir Neşrin Tenkidi

Güneş Işıksel*

Osmanlı dış ilişkilerine değin kaynakların yayınının, diplomatika gibi tarihin yan-bilimleri ve Osmanlı diplomasisinin anlaşılması için önemli olduğunu söylemek sıradan görünse de, ilk yüzyıllar ölçeğinde kalındığında bile, diplomatik yazışmaların eleştirel yayınlarının sayısının iki elin parmağını geçmediğini belirtir ve bu tür yayınların, yukarıda değinilen alanlar dışında, Osmanlı nesri ve inşasının gelişimi, söz varlığının dönüşümü, hat sanatının evrimi vb. konularda araştırmacılara bir yığın veri sağladığını anımsatırsak, belki, önemden kastımızın ne olduğu belirginleşir.¹

* Collège de France, Paris

1 Tayyib Gökbilgin, « Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri », *Belgeler* 1/2 (1964), s. 1-120; *agy.*, « Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler », *Belgeler* V-VIII/9-12 (1968-1971), s. 1-151; Anton C. Schaendlinger (ve Claudia Römer), *Die Schreiben Süleymāns des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II. aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchive zu Wien*, Wien, 1983 ; Boško Bojovic, *Raguse (Dubrovnik) et l'Empire Ottoman (1430-1520). Les actes impériaux ottomans en vieux-serbe de Murad II à Selim Ier*, Paris, 1998; Hans Theunissen, « Ottoman-Venetian Diplomats: The Ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents », *Electronic Journal of Oriental Studies*, I (1998) n° 2, s. 1-698; Dariusz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th - 18th century) : an Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*, Leiden, 2000; Sandor Papp, *Die*

Bu yazının konusunu oluşturan, Hacer Topaktaş ve H. Ahmet Arslantürk'ün derlediği *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Osmanlı-Leh İlişkilerine Dair Belgeler (1520–1566)* adlı yayın üzerinde uzunca durmak gerekiyor çünkü emek verilerek ortaya konmuş bu yayında kayda değer eksikler ve de kolaylıkla düzeltilebilecek bazı yanlışlar var.² On yedi sayfalık giriş ile dört sayfalık kaynakçanın³ ardından Topaktaş ve Arslantürk (buradan itibaren T & A, yazarların soyadları), Varşova Eski Vesikalar Arşivi'nin (AGAD) Türkçe ve Tatarca fonlarında saklanan Kanuni Sultan Süleyman döneminde yazılmış 122 adet name, mektup vb.nin çevriyazılarını vermişler. Metnin en sonunda, yine aynı fonlarda korunan altı defteri yayınlamışlar. Son iki sayfada da “Belge Listesi ve Tarihleri” çizelgesi sunulmuş.

Verleihungs-, Bekräftigungs- und Ertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen: eine Quellenkritische Untersuchung, Wien, 2003. Osmanlı diplomatikası üzerine bir bibliyografya vermeyecek olsak da, konuyla ilgili önemli bir girişi içeren şu yapıt örnek gösterilebilir: Gisela Procházka-Eisl, Claudia Römer, *Osmanische Beamtenschreiben und Privatbriefe der Zeit Süleymâns des Prächtigen aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien*, Wien, 2007.

- 2 Hacer Topaktaş ve H. Ahmet Arslantürk (eds.), *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Osmanlı – Leh İlişkilerine Dair Belgeler (1520-1566)* (İstanbul: Okur Kitaplığı, 2014), 326 s., ISBN 978-605-4877-08-9.
- 3 Bu kaynakçanın belgelerin içeriğiyle büyük ölçüde ilgisiz XVII. ve XVIII. yüzyıllara değin başlıkları kapsadığını ve XVI. yüzyılda Osmanlı-Lehistan ilişkileri ile ilgili önemli pek çok birincil kaynak yayını – bunlar, yayınlanan belgelerin önemli bir kısmının Latince veya İtalyanca çevirisini sunar – ve çalışmayı içermediğini belirtelim. Özellikle : M. Dogieł, *Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae*, Vilna, 1758 ; Stanisław Górski (der.), *Acta Tomiciana, : epistole, legationes, responsa, actiones, res geste Sigismundi I Regis*, Poznań, 1852-1951 ; Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria romanilor*, vol. 1/ supplement 1- vol II/1 -3, Bucuresci, 1891; Edmund Winkler, *Elementa ad Fontium Editiones*, Romae, 1960-1992 ; Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, București, 1965 ; Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone, secolul al XVI-lea*, București, 1979. Yine, T & A'nın yayınladığı bazı belge ve defterlerin üzerlerinde daha önce çalışıldığını anımsatalım: Gilles Veinstein, « L'occupation ottomane d'Ocakov et le problème de la frontière lithuano-tatare (1538-1542) » *Passé turco-tatar, présent soviétique, Mélanges en l'honneur d'Alexandre Bennigsen*, Ch. Lemerrier-Quellejey, G. Veinstein et E.S. Wimbush (der.), Paris, 1986, s. 221-237 ; *agy.*, « Prélude au problème cosaque », *Cahiers du monde russe et soviétique*, XXX, 1989, s. 329-362 ; *agy.*, « Marchands ottomans en Pologne-Lituanie et en Moscovie sous le règne de Soliman le Magnifique », *Cahiers du monde russe et soviétique*, vol. XXXV (1994), s. 713-738 ; *agy.*, « La politique hongroise du sultan Süleymân et d'Ibrâhîm pacha à travers deux lettres de 1534 au roi Sigismond de Pologne », *Actes du VIIe symposium du CIEPO*, Ankara, 1994, s. 333-380 ; Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar*, İstanbul, 2004.

Kişi ve yer adları diziniyle en azından bir tane ayrıntılı haritanın derlemenin içinde bulunmamasının yalnız biçimsel düzlemde değil, içeriğin anlaşılmasıyla da ilgili zorluklar çıkardığını düşünüyorum. Dizin ve harita(lar) olsa idi, belgelerde Liyopoli, Lov veya Lovo biçiminde belirtilmiş ve bazen de hiç okunamamış (örn. Belge 72) yer adının Lwów; Mankirman'ın Kiev, Aksu'nun Bug nehri veya Turla'nın –derlemede bu ırmağın adı sıklıkla yanlış okunup Torlu, bazen Tuzlu ve Tuzla olarak da verilmiş– Dinyester olduğu görülürdü. Kişi adları dizini de, her halde, ilk kozaklardan Bernard Pretwicz (1500-1562) ve Dimitri Vychnevetsky'nin (1516-1563) veya hassa tüccarı Andriya Kalkokondil'in etkinliklerini izleyebilmemize yardımcı olacaktı.⁴ Biçim ve sunuma değin kuşkusuz en önemli eksiklik, -bu tür yayınlar için olmazsa olmaz- belgelerin ön ve arka yüzlerinin tıpkıbasımlarının cilde eklenmemiş olması. Bu tıpkıbasımlar, araştırmacıların çevriyazıları denetlemelerini ve belgelerin biçimsel-görsel özelliklerini tanımalarını sağlayacaktı.

T & A, harf çevirisi yerine çevriyazı yapmış olmalarını bildirseler de –“metinlerin inşasında basit transkripsiyon yöntemi tercih edilmiştir”(s.33)– uygulamalarının ne olduğunu yeteri kadar anlatmamışlar. “Çalışmada takip edilen yöntem” isimli başlığın beşinci maddesinde, belgelerin “çok farklı zamanlarda ve farklı ellerden çıktığı için bir yazım birliğine” sahip olmadığı iddia edilmiş ve “[b]u yüzden bazı kısımlarda yazım birliği de sağlanmamıştır” (a. y.), denmiş. Her ne kadar konu Osmanlı dilinin tarihi gelişimi olmasa da, bu önermenin pek bir geçerliliği olmadığını düşünüyorum. Belgelerin “çok farklı zamanlarda ve farklı ellerden” çıkması neden bir “yazım birliğine” engel olsun? Belgelerin hepsi Arabî harfle ve çok büyük çoğunluğu Osmanlı Türkçesiyle yazılmış. Kaldı ki, bunların “çok farklı zamanlarda” yazıldığını savlamak – ilk belgenin 1525, sonuncusunun da 1565 yılından olduğu göz önünde tutulursa – gerçekten güç. Derleyicilerin basit transkripsiyonlarında bir yazım birliğine ulaşamamış oldukları durumlar ise hiç de az değil: Kral Zygmunt II'nin nâmı belgelerde aynı harflerle yazıldığında bile August, Ogust veya Ogüst ya da Agust veya Agüst olarak verilmiş. Tahrir mahalli de, sözkonusu İstanbul olduğunda, kâh *be-makâmı Konstantiniyye*, kâh *bi-makâmı Konstantiniyye* olmuş. Bu şehrin sıfatı da ya (Konstantiniyye)tü'l-mahrûse ya da (Konstantiniyye) el-Mahrûse olarak ayrı biçimlerde yazılmış.

4 İlkinin soyadının değişkenleri : Pretficz, Pretwic, Pretwitz, Prethwicz, Prettwicz. Dönemin Osmanlı belgelerinde (*Mühimme Defteri* III, 3, 79, 83, 961 ; *Mühimme Defteri* IV, ° 517) Dimitraş olarak geçen diğer ünlü Ko/azak'ın adı farklı Doğu Avrupa tarihyazımlarında Wiśniowiecki (ukr), Wyszneweckyj (leh) ; Batı Avrupadakilere ise Dmytro Vyshnevetsky biçiminde sesletilir.

Kitabın giriş yazısı, derleyenlerin ellerindeki belgelere ilgilerinin diplomatikadan çok olaylar tarihi olduğunu düşündürüyor. Derleyiciler, iki devlet arasında başlangıcından XIX. yüzyıla kadarki ilişkileri ele aldıktan –bu noktada, XVI. yüzyıla ilgili içeriğin sonraki yüzyıllarla ilgili olana göre nedense daha az olduğunu belirtmeliyiz– ve Polonya’da bulunan Osmanlılarla ilgili fonları tanıttıktan sonra, girişin son bir buçuk sayfasında belgelerin “cinsi, muhtevası ve AGAD içindeki yeri”ne değin bilgi veriyorlar. Bu bir buçuk sayfalık tanıtımın, özellikle belgelerin hem türü, hem de içeriği ile ilgili kısımların daha fazla geliştirilebileceği düşünce-sindeyim. Örneğin, belgelerin içeriği altbaşlığında bölge coğrafyasının 1540’lardan başlayarak yüzyıllarca vazgeçilmez unsuru olacak Zoparog Kozak/Kazaklarının eylemlerinden; Macaristan-Erdel sorununun Lehistan ile ilintisinden; Osmanlı ticaret tarihinin en az bilinen konularından hassa tüccarlarının tecim ve diplomasi alanındaki etkinliklerinden veya Osmanlı Devleti’nin ilk kestiği sınırlardan biri olan Leh hududu ve bununla ilgili sınır diplomasisinden daha fazla söz edilebilirdi.

Benzer saptamalar yazarların neredeyse hiç üzerinde durmadıkları belge türleri konusunda da yapılmalı. Yazarlar, ellerindeki belgeleri name, mektup, hüküm, ‘arz, hüccet vs. diye tasnif etmedikleri gibi her birinin hangi sınıfa girdiğini de belirtmemişler. Rasgele bir örneklendirme yapacak olursak: Yazarların, “Kanuni Sultan Süleyman’dan Kral Zygmunt August’a” (n° 65) olarak sundukları belge bir name; bir diğer belge fethname (n° 40 veya n° 95); “Kaymakam İbrahim Paşa’dan Kral Zygmunt August’a” biçiminde adlandırdıkları yazı bir mektup (n° 55); “Tüccar Müslihiddin’den Kral Zygmunt August’a” diye eksik tanımladıkları ileti bir ‘arz (n° 54); “Kanuni Sultan Süleyman’dan Özi Kadısı ve Niğbolu Sancak Bey’i Ahmed Bey’e” olarak sundukları metin bir hüküm (n° 67) ve “Aydos Kadısı Huzurunda Verilen İfade” ise, belli ki, bir hüccet (n° 69).

Belgelerin diplomatik özelliklerine ilişkin üzerinde durulması ve bunların bu yayında aldıkları biçimle ilgili değinilmesi gereken daha birçok nokta var. Aşağıdaki yanlış-doğru çizelgesinde bunların bir kısmına değin yorumlarımızı getirsek de yazarların, belgelerin boyutlarını bildirmemeleri, temhid ve irsâl (*iussio*) rükünlerini atlamaları, ve bunlardan da önemlisi pençe ve mühürlerle belgelerin arka yüzündeki ibareleri tümüyle görmezden gelmeleri yayındaki ciddi eksikler. Bu çerçevede son bir saptama, derleyecilerin metin (*contexte*) içinde bir-iki istisna dışında –bu ise bir tutarsızlık örneği– kullanmadıkları noktalama işaretlerinden noktayı ısrarla belgenin tarihinden (*datatio*) sonra koymaları. Mahall-i tahrir rükününden (*locatio*) sonra belgenin sona erdiğini bildiren tetimme mimlerine dikkat edilirse, noktanın metnin en sonuna konulması gerektiği görülür.

Yanlış-Doğru Çizelgesi⁵

1. Belge. Leh kralının adı belgede Sincirmendos biçiminde yazılmış iken Sigismundos olarak okunmuş. Elçi İstanislavmi ise Stanisław Odrowąż'dır. Derleyicilerin *eyyâm-ı vâlidim zamanlarında* diye okudukları ibare *atam ve dedem zamanlarında* biçiminde okunmalı.

2. Belge. Derleyiciler, 'ahdnâmenin çevriyazısında Kołodziejczyk'in yayınından yararlanmış olsalardı, tahmîd rüknünden başlayan bir dizi okuma yanlışını yapmamış olacaktı (Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations*, s. 222-224). Örneğin, elçinin adı İzaslavafi (?) değil, ilk belgede olduğu gibi İstanislavmi. Ancak, en büyük sorun, belgenin tarihlendirilmesinde: T & A, belgenin tarihini *isne ve selasin* yerine *isne ve sittin* olarak okusalar veya en azından Abrahamowicz'in katalogunu doğru kullanmış olsalardı bu fahiş hatayı yapmayacaklardı. Metinden önce verdikleri bilgi kısmı ve kitabın sonundaki "Belge Listesi ve Tarihleri" bölümünde de bu tarihlendirme yanlışı düzeltilmeli.

3. Belge. Leh kralının adı belgede Sicizmundoş. 11. satır Kral Yanoş (János Szapolyai/Zápolya) mutemed ademini gönderiyor.⁶ 23. satır: sultan, iki devlet arasındaki barışın uzatılması bağlamında "eğer beş yıldır ve eğer on yıldır tâ südde-i sa'adetime ağır elçin gelib" anlaşma düzenlenene dek sınır sorunları çıkmaz diye belirtiyor; "Eğer beş yıldır ve eğer on yıldır mabeynde sa'adet-bahşime 'eazz elçin gelib" ifadesi düzeltilmeli. 27. satırda "Budun tahtı ... fethimiz ile alınıp feth olunmuştur" biçiminde bir çevriyazı var: *Fethimiz* değil *kılıcımız* diye okunmalı.

4. Belge. Kralın ismi Osmanlıca belgede Sizmondos, Sigismundos değil. 13. satır: Leh Kralı, elçisi "Yovan'ı divançeye" (!) değil ama "Yovani Dadançe'yi" [Jan Tęczyński] İstanbul'a yollamış. 17. satırda *faizü'n-nûrunda* değil *faizü's-sürurumda*. T & A tarihlendirmede yine bir yanlış yapmışlar: 935 Muharremi'nin evâhiri, miladi 5-14 Ekim 1528'e tekabül eder, 28 Ekim-6 Kasım'a değil. Tahrir mahallinde Konstantiniyye'nin ilk vasfı *mahmiyye* atlanmış.

5. Belge. Leh kralının adı belgede adı Sicizmundos. Söz konusu Yoronimo, Hieronimo Łaski'dir. 13. satırda sultan, "[...] memleketlerinin yer gök götürmez *leşkerimiz*" değil *leşkerlerini* cem' ediyor. Yazarların tereddütte kaldıkları *deniz yüzleri* (?) ibaresini ben de öyle okudum. Ancak gelen elçilerin kral adına yaptıkları iletiden söz edilirken, divanhane "*istida eylediklerin*" bildirip değil "*istida*

5 Bu çizelgenin elimde bulunan belgelerin okunması sonucunda oluştuğunu; dolayısıyla, T & A'nın yayınının tüm belgelerini kapsamadığını belirtmem gerekir.

6 Satırdan kasdolan T & A'nın yayınındaki satır sırası.

eylediğinizi” bildirip diye yazmış olmalı. Belgenin sonunda sultan, muhatabına ordusunu Erdel’e doğru sürmeyeceğini taahhüt ettiği yerde orduya “*bilâ-visâk emr*” ettiğini değil *durmak emr* ettiğini bildirmiş.

6. Belge. Bahsi geçen Boğdan voyvodası Petru IV Rareş’dır. Tarihlendirmede yine hata var: Rebiyülevvel’in evâsıtı derleyicilerin sehven yazdıkları gibi ayın 21. ilâ 30’u arası değil, 11.den 20. günüdür. Dolayısıyla doğru tarih 23 Ekim-1 Kasım 1531 olarak düzeltilmeli. Bunlardan önemlisi, T & A, İbrahim Paşa’nın mühür ve pençesinden söz etmiyorlar. Ancak bu pençe ve mühürler, Uzunçarşılı’nın 1930’lu yıllarda işaret ettiği gibi hem siyasi tarih hem de diplomatika açısından pek önemlidir. Mührün çevriyazısı için bkz. Abrahamowicz, *Katalog Dokumentow Tureckich*, Warszawa, 1959, s. 23.

7. Belge. 18. satır: İnşallahü’l-*aziz* değil, *e’azz*. En sonda, Leh tarafından olan *lâyih ve sâmih abhâr*, değil *lâyih ve sânih âsarı*.

8. Belge. İbrahim Paşa kendi vasıflarını sayarken, kendinin sultanın serasker-i *sâmî-mürettibi* değil, *sâmî-mertebe*ti olduğunu bildiriyor. Kralın adı, belgede, Sigismund değil, Sicizmundo olarak geçiyor. Söz konusu edilen elçi ise Petri Plaski (Piotr Opalinski). Köşeli parantezde okunamamış uzun ibâre – okunamayan yer bu kadar uzun olduğunda başka bir işaret bulunmalı idi veya not edilmeliydi —: “*vilâyet-i Tatar hânı olan cenâb-ı emaret meab eyâlet nisâb Sahib Girây Hân edamallahü teâlâ mealîyehü hazretleri*”. Hemen sonraki satırda Sahib Girây “*pâdişahımız hazretlerinin oğulları menzilesinde*” biçiminde tanıtılmış olamaz, Kırım hânı, sultanın “*...oğulları mertebesinde*”dir. Önceki belgedeki yanlış yinelenmiş: İnşallahü’l-*aziz* değil, *e’azz*. Metnin sonunda bir dizgi hatası var: “*ri’âyet etmelir*” için değil “*ri’âyet etmeleri*” için. Derleyiciler, yine, İbrahim Paşa’nın pençe ve mührünü es geçmişler.

9. Belge. Divanhane bu kez kralın adını Siyizmundo yazmış. Sultanın kapısının vasıfları arasında celîlü’l-*mikdâr* yok *mi’zâr* var. Leh kralının elçisi, “Andriya nâm elçi”, Krakovi kastellanı (*kasztelan*) – yani beyi – Andrzej Tęczyński’dir. Tarih kısmında *Cemâziyelevvel* diye yazdıkları ay belgede *evvelü’l-cumadeyn*.

10. Belge. 27. satırda sultan, Zapolya’ya ayinleri üzere *kronasını* –yani tacını– *giydiriyor*; *Ferenduş’u gidermiyor* ve Erdel beyini böylelikle Macar kralı nasbediyor. 31. satırda Şarlken “Türk ile *mübtela*” değil, *mukabil* olurum diyor. 35. satırda, okunamayanı ifade eden köşeli parantezin az öncesindeki sözcükler de sanki yanlış okunmuş. Doğrusu : “*ahirü’l-emr, leşker-i derya [misâl] ile kendi tahti*”. 53. satırda “*padişahlar arasında olan âsâkiriniz*” değil “*âdetiniz*” üzere; 55. satırda, İbrahim

Paşa bahsettiği bilgileri sultanın “izz-i huzûr-ı fa'izu'n-nura” değil *fa'izi'l-hubûruna* sunmuştur. Diğer okuma yanlışlarına da işaret edelim: 57. satırda *dostluğun* değil *dostluk*; 63. satır *aramızda* değil *aralarını*; 65. satır *kendüsüne* değil *Engürüs'e*; 67. satırdaki *leşkeriyle* değil *leşker-ile*. Bu belge aslında sultanın, ikbalindeki İbrahim Paşa'yı nasıl tanımladığını gösterdiği için pek önemli. Okunamadı anlamındaki ilk köşeli parantezinin içine bu uzun ibâre yerleşiyor: *paleng-i intikâm, asâfü'z-zamân, melâz-ı ehl-i imân, hüccetü'l-hâmi âle'l-insân, masdâr-ı eltâf-ı bî-intiha, mazhâr-ı evâtıf-ı Allahü Teâlâ, ez-zev'ül-alâ-i zemin ve'l-cenâb, devlet-i nurü'l-Hüdâ be-ufûk-ı saâdet, şemsü'l-alâ, el-gâzî fi sebilillâh, el-mücahid li vechüllah, mübarizü'd-devlet ve'd-dünya ve'd-din, nizâmü'l-mülk, kaimmakâm-ı saltanât, serasker-i sâmi-mertebet ve vezir-i âzam-ı cenâb-ı hilafet meâbım İbrahim Paşa.*

11. Belge. Bazı okuma yanlışlarına işaret edelim: 19. satır *isen* değil *iseniz*; *idiyse* değil *ideğün*. 29. satırdaki *fırsat* değil *fursat*. Mohac *livasında* değil *ovasında* (aynı satır). 30. satırda, *halâs-ı helâk* değil, *hılâs-ı helâk*. 44. satırda *Hakk subhânehü ve teâlâ* ve peşi sıra da inayeti atlanmış . Sultana göre, Ferenduş ve ağabeyi Şariken, hile ve hüda ile Hıristiyanların *ellerinden alup* değil *mallarını alduğu* (52. satır). Osmanlılar “Engürüs serhaddatı” değil *serhaddını* geçiyorlar (54. satır). Bir sonraki cümlede de “çesarlık dav'a edenlerin” nice oldukları Osmanlılarca “malum *olub*” değil *olmayub* diye okunmalıydı. Aynı satırda, İbrahim Paşa *yürüsen* leşkerleri değil *yüz bin* leşkeri cem ediyor! 75. satırda ıslah *olasınız* değil ıslah *ederse*. Mektubunun sonunda, İbrahim Paşa, hazır ve müheyya *oluveririz* diyor (84. satır): *oldururuz* değil. Paşa mektubunun en sonunda da Ferenduş'u dünyanın (*her* değil) *bir* bucağına kaçacak olsa bile *çula* değil *çöpe* muhtaç etme tehdidini savuruyor (86. satır). Derleyeciler, gene, pençe ve mührün çevriyazısını vermeyi ihmal etmişler.

12. Belge. 12. satırda bezirgânlar *konup* değil *dönüp* gelirken baskına uğruyorlar. On dördüncü satırda sultan, Kamanıçe'de bezirgânlarının *mezburlar* değil *hırsızlar* tarafından basılıp katledilmelerinden müşteki. 21. satırda *bi'l-fiil hıyanet* değil *hayatta*. Okunamadı anlamındaki köşeli parantezden önce *deyürdüb* okunuyor – itiraf ettirip anlamında. En sonda da, suçluların cezalandırılması talep edilirken siyasetleri ne ise “*âdetinizi icra eyleyesiz*” denmiyor; bunun yerine *âdetiniz üzere icra eyleyesiz* kolaylıkla okunabiliyor. Miladi tarihe geçirmede yanlış var: 941 Muharrem'inin evâsıtı 23 Temmuz-1 Ağustos 1534 arasındır, bunların on gün öncesi değil.

13. Belge. Kralın ismi Osmanlıca belgede Sizmizendos, Sigismundos değil. 13. satırda aslında *Vidin'in beyi oğlu* gibi birinden değil de, daha tanınmış bir

kişiden söz ediliyor. Bu isim doğru okunamayınca cümlelerin geri kalanında yanlışlar birbirini kovalıyor. Doğrusu: *Venedik Beyi oğlu Lovize'yi* [Alvise Gritti] *bazı müfsidlerin katl eylediklerin...* Öte yandan, İbrahim Paşa sultana tabiiyetlerini bildiren Kızılbaşları sayarken bunların *misâli tevâbi ve levahıkdan* bahsediyor, *eş-yası tevzi ve levahıkdan* değil. Acem seferinde alınan ülkeleri sıraladıktan sonra da *vekilân-ı padişahîden* değil de “*ve Gilân padişahî*”ndan söz ediyor. Mektubun yazıldığı miladî ay Mayıs değil Yanarus (Ocak). Vezirin pençe ve mührü bildirilmemiş.

14. Belge. Derleyiciler divanhane'nin namenin arkasındaki “Leh vilâyeti beylerine ve vezirlerine” ibaresini yani irsâl rüknünü atlamış. 11. satırda *ise* değil *isüz* [iseniz]; 14. satırda *onun* değil *ol pîrin*; 17. satırda *işitdim ki* değil *işte kim*; 20. satırda *evvelinden* değil *ol yönden* 21. satırda *gece* değil *gibi*; 27. satırda: *oğul oğluna kız kıza* değil: *oğul oğluna kız kızına* diye okunmalı. Sultan, 38. satırda Leh ayanına güven vermek için “*nizâm ve inayetim*” değil “*nazârım ve inayetim*” üstünüzde diyor. Öte yandan, T & A, İbrahim Paşa'nın unvanlarını, yine, eksik okumuş (bkz 10. belgeyle ilgili düzeltme). En sonda da belgenin kaleme alındığı yer ve peşi sıra mimler atlanmış: *be yurd-ı Göktepe, mim*.

15. Belge. Bu belgenin neşri de sorunlu. Öncelikle bu bir name değil, mektup. Dolayısıyla, metinde yazarların belirttiğinin aksine tuğra yok. Buna karşın, mektubun sağında, İbrahim Paşa'nın pençesi ve mührü var – ancak, gene, atlanmış. 3. satırda okunamayan ancak köşeli parantezle geçirilen uzun ibare: *inhâ olunan oldur ki hâliyâ sahib-kırân-ı zemin ü zamân hazretlerinin asitâne-i saâdet nişânlarında*. 8. satırda ikinci bir *imdi* yok, ancak *idi* var:. Sonraki sayfada okunamayan ve köşeli parantez içinde *bilâ-darb* (?) olması tahmin edilen ibarenin doğrusu: *doğru dostlarının*.

16. Belge. Hassa tacirleri – ancak aralarında bir Yahudi yok – Lehistan'a vardıklarında *Danye nâm Yahudi* fevt olmuyor, *Vilne [Vilnius] nâm şehirde* ölüyorlar.

17. Belge. 9. satırda Kral “biz berüden siz *ona rûdan*” ilerleyelim değil, diğer yandan anlamında *anarudan* diyor. 12. satırda *yürürüm* değil, *yürüdüm* okunmalı. Köşeli parantez öncesi *hani* diye tahmin edilen ibare galiba *hem-an*. Aynı satırda *müfside* değil *müfsid*. 18. satırda bahsedilen vilayet *Polye* değil *Pulya* (Puglia). Sayfanın sonunda elçiden bahsederken Celâlzade'nin ikinci çoğul şahsa geçmesi anlamsız: dolayısıyla, *eylemeniz* değil *eylemeğin*. Elçinin faaliyeti tanımlanırken kullanılan “*merasim-i risalet-ebedi hüsn-i âdâbla kema yenbaği nereye getirüb*” ise yanlış. Elçi Erasmo Kratkowski, “*merasim-i risâlet edip ... kema yenbaği mektubu*” getirmiştir.

18. Belge. Sultan, Leh kralına iltifat ederken *velâyet* değil *delâil* sahibi olduğunu söylüyor. Namenin konusu kâfirler ise Breşlav [Breslau] menşeli olsa gerek ve sultan “*Praşlo kafirlerini* dahi *kim* katl eylemiş” diye değil bu “*kafirler* dahi *kimi katl* eylemiş” diye başlayarak muhatabından hesap soruyor.

19. Belge. Fesad çıkran “Leh Beği Soroji” değil Horoji (chorażego). Bu ise bir özel ad değil; Lehçe bayraktar demek. Kastedilen kişi ise diğer belgelerde Pan Horos diye de anılacak meşhur Kozaklardan Mikołaj Sieniawski. Adı geçen Özi ırmağı, bilindiği üzere, Dinyeper’dir. Mektubunun sonunda sultan, “mezbur *sicil* akçesin kimin” aldığını değil *yetimin* akçesini kimin aldığını kraldan soruyor. Bu belge ise *be yurd-ı Seçav*’da kaleme alınmış. Mahall-i tahrir rüknü gibi tetimme mimleri de atlanmış.

20. Belge. Belgede ilk okunamayan ibare *elçin ile bile*; ikincisi ise *burkulab* [kale komutanı]. Sonraki tümcede firar eden Todor, ehl-i iyâlini kralın ülkesindeki adı belirtilmemiş bir “*kal’anda kapmıyor*”, bunları bir *kaleye koyuyor* ve sonrasında *incâ* değil *ilticâ* ediyor. Bahsi geçen Çetine isimli yeni Boğdan voyvodası ise Çekirge (Lăcusta) lakablı Ştefan V. Sultan, nâmenin sonunda, krala “fukara *senden havf* edip” kaçıyor diye yazdırmamış: doğrusu, fukaranın *fetret sebebinden* kaçması. Bu namenin de *be yurd-ı Purud suyu*’nda yazıldığı belirtilmemiş.

21. Belge. Mallarına el konulan ancak adı okunamamış hassa tüccarı : Andriya (Andria Kalkokondil). Ancak, 10. satırda, Andriya’ya bu kötülüğü yapanlardan sultan “*iyi komşular*” diye bahsetmeyeceğine göre, ibarenin doğrusu “ol husus için *alıklar* ise” olsa gerek. 14. satırda yanlış bir “basit transkripsiyon” örneği: *anda* (yer belirler) *onda* (iyelik belirler) diye yazılınca cümle, yok yere, anlamsızlaşıyor. Leh eşkiyanın “*kimi sudan ve kimi kurâ*” tarafından değil *kara* tarafından geliyorlar. En sonda sultan ehl-i yaramazların *sekidilmesini* değil *sindirilmesini* talep ediyor.

22. Belge. Kralın elçisinin adı *Veled-i Mosli* [?] değil *Vilamovski* (Jakub Wilamowski). Hassa tüccarı Andriya – bu kez ismi doğru okunmuş – *Monsu* [?] *kal’asına* değil *Mosku vilâyetine* [çarın ülkesine, belki de Moskova’ya] gönderiliyor. 9. satırda *olunacak husûsu* değil, *olunmak husûsunun*. 11. satırda ise *husûsu* değil *husûs*. Mektubun sonunda “elçiniz ile *ağır* [?] *ciddi* her ne denilmiş”ten değil “*ağız haberi*”nden bahsediliyor. Elçilerin sözlü olarak verdiği bilgileri Osmanlılar *ağız haberi* olarak nitelendirirlerdi. Ondandır bir satır önce de “yerine *getirilip*” yazılmış, *getirilir* olmalı.

23. Belge. 7. satırdaki Todoros, Fiodor Adaszew. 13. satırda “dostluk muktezasından *olan* oldur” değil “*umulan* oldur” diye okunmalı.

24. Belge. Leh prensinin adı belgede Agustos Zismondus biçiminde geçiyor, August Azmundos değil. Belge ise Konstantiniye’de değil, diğer başkent Edirne’de hazırlanmış.

25. Belge. Kralın unvanları arasında *sahibü’l velâyet* yok *sahibü’l delâ’il* var. Bahsi geçen Ermeni’nin ismi *Odrik* [?] değil *Avedik*. İstanbul kadısı *nakl-i şer’î* (?) değil *na’y-i şer’î* verse gerek.

26. Belge. Elçinin adı *Yakob veled-i Moyiki Sakarnar* değil, *Yakob Vilamovski* (bkz belge 22) ve sonra gelen de unvanı, *Sekreter*. Okunamayan ibare *mülk* kaleriniz. Sultan iade edilecek esirlerin “milletini” saydıktan sonra bi’l-cümle Leh reayasından her ne kadar kimesne *almışlar* yazdırmış, *imişler* değil. Tarihlemeye yine hata var. Belge *evâsıt-ı Cemaziyelahir*’de yazılmış – ve bu doğru okunmuş— ancak sonra belge, her nedense, ayın *evâhiri* olarak tarihlendirilmiş ve miladi tarihe çevirilirken de hata oluşmuş. .

27. Belge. 19. satırda Boğdanlılar arasından *fesâd-ı tâmları* olanlardan değil *fesadbaşlarından* bahis var. Namenin sonlarına doğru sultan diyor ki “her memleketde eğerçi ehl-i fesâd eksik olmaz”.

28. Belge. 7. satırdaki ibare elçi “gelip şöyle arz *eylediği*” değil “*eyledi ki*” diye okunursa cümle düşük olmayacağı gibi anlamsızlığını da yitirir.

30. Belge. Bu belge Abrahamowicz katalogunda 60 değil 61 numarada kayıtlı.

31. Belge. 3. satır “*maslahatın görmek*”; 4. satır “*ilam etmemizi işaret etmişsiz*”. 5. satır “*Cemaziyelevvel’inin*” değil “*Cemaziyelahir ayının*”; 4. satır *bizler* değil *sizler*. Mektubun sonunda Osman Şah’ın pençesi atlanmış.

32. Belge. Elçinin adı *Yakimo Velafonski* değil, *Yakomo Vilamovski* (bkz belge 22). Okunamayan, daha doğrusu, yanlış okunan bir diğer isim: Yanoş Kral’ın oğlu İstefan. Peşi sıra İstefan’ın *âbâsı* değil *annesi* (Izabela Jagiellonka) söz konusu. 20. satırda da aynı kelime *atası* değil *anası* okunursa metin anlam kazanır. Ancak Izabela Jagiellonka sultanın *sümüvv-i âtıfet me’aline* değil *müsmire-i ‘atıfeti-ile muhassilü’l-amel* olsa gerek. Bir sonraki satırda İstefan ve Izabela’nın dergâha « ita’ât ve *istimâlet* »inden değil « ita’ât ve *istikâmeti* »nden söz ediliyor. Aynı sayfada okunamadığı için boş bırakılan yerlerin ilkinde « memleketimize girüb » ikincisinde ise « aciz » sözcükleri yerleşiyor. Sonraki sayfada okunamayan ve köşeli parantezle

geçştirilen ibare ise: bir *haberiniz zahir olmadı. İmdi zikr olunan*. Aynı sayfada yine okunamayan yerde yazan *dostluk ve [musâlaha]* değil *dostluğumuz kemakân*.

33. Belge. İlk satır da *dergâhı kamyâb*; ikincide de *turuk'u turef, meveddet zişan*'ı *meveddet-resân* ve *gayb-ı meveddeti 'ayin-i meveddet* olarak düzeltelim. Mektubun sonunda Osman Şah'ın pençesi yine atlanmış.

34. Belge. Okunamayan il, Ginezno değil Kedmen (Kodymy).

35. Belge. Belgede Aksu olarak geçen ırmağın bugünkü adı Bug'dur. Belgede okunamayan ve köşeli parantez içinde bırakılan kelime *bilesince*. Hemen alt satırda gönderilen *ademler ve Karaylı ...* diye devam eden ibare *ademlerimizle* biçiminde okunursa cümle anlam kazanır; adı *Bedleyoz ve Alçak (!)* olarak okunan Leh beyi ise Borvaleciki (Przewalski). Okunamayan mevziin adı Germiş veya Germeze değil yine 34. Belgedeki gibi Kedmen.

37. Belge. 10. satırda adı Proşdomonşka olarak okunan Leh elçisi Yaroş Domaşki (Jarosz Domański) 12. satırda *hâdise bâ'is Tatar* taifesinde yönelme eki atlanmış; *hadiseye bâ'is Tatar*. İki satır sonra imlâ hatası cümleyi anlamsız kılıyor: Cankirmân Kalesi'nin "*hakimi ne haber göndermişler*" değil "*hakimine haber*" göndermişler. Bundan bir satır sonra Tatar taifesi "*yokdur hakaret etmiş iken*" ibaresinde *yokdur* aslında *bu kadar* diye okunuyor ve cümle açıklık kazanıyor. Ancak, bu belgede eksik okumaların ardı arkası kesilmiyor: 25. satırda *edesiniz ki* değil *edeydiniz ki*. Okunamadığı için boş bırakılan ilk kelime *kulundan* ; ikincisi *ayin-i saltanât*. Hemen onun ardından gelen kelime *muktezasınca* değil *mucibince*. Ertesi satırda mezbur ademiniz *Hasan icâzetimizle* gönderildi değil *hüsn-i icâzetimizle*. İki satır sonra *olunup gönderildi*'nin arasındaki *bile* atlanmış. Sonra okunamayan ibarenin tümünü ben de okuyamadım ancak *takrir ve* kısmı okunuyor. Ancak bundan sonra okunamayan yere *ümididir ki* yerleşiyor. Her ne kadar bir sonra okunamayan kelime gerçekten pek okunaksız olsa da, ondan sonra ki *hod*; onun ardından gelen « kat'â *anlamamışdır* » değil, *anılmamışdır* olsa gerek.

41. Belge. 9. satırda İstanbul kadısı *nakl-i şer'î* değil *na'y-i şer'î* yani ölüm ilâmı veriyor.

42. Belge. Okunamayan özel isim Mikola.

43. Belge. Okunamayan ve *kumlukda* olduğu tahmin edilen yer adı *Kamanis* (Kam'ianets, Kamanıçe).

45. Belge. Bu belgedeki köşeli parantezlerde okunamayan özel isimler oldukça fazla. İlkinde *Yaçko, Manlu ve Çerkeskirman*. Bir sonraki satırda söz edilen kale ise

Cankirman değil *Mankirman* (Kiev). Ondan sonra okumadığı için boş bırakılan yerde ise şu uzun ibare var : *boy beylerinden Presbit [Pretwicz], Vladomirski, Bruski [Pronsky] ve Ban Horos Bayraktar* (bkz belge 19). Bir sonraki satırda yukarıda adı geçenler *baş* değil *baş* olup fesad ediyorlar. 13. satırda “Müslümanlardan *olan* avretten 32 nefer kimesne esir....ibaresinde *olan* yerine *erden* okunmalı : erkeklerden ve kadınlardan anlamında. Metnin sonuna doğru *gâibâne*’den sonra temkin için soru işareti konmuş; ben de *gâibâne* okudum.

49. Belge. Belgenin başındaki *Hüve* atlanmış. Soru işareti ile imlenen ibare « *üzere Bozala* geldikde » (!) değil, “*üzereyiz. Ele geldikde*”. Metnin sonunda kralın alacağı tedbirler *zimmetimize* değil, *zimmetinize lazım gelir* diye okunduğunda, anlamlı oluyor.

51. Belge. 9. satırda sirkat edilen *garbî* değil ‘*arabî* at. *Bağa* diye tahmin edilen ve soru işaretiyle imlenen misk türü *nâfe*. Hemen ardından çalınanlar arasında *örfiyye* yok ancak ‘*arakiyye* var.

52. Belge. T & A sonraki belgelerde doğru okudukları *koyun odasını* burada *koyun ödleri* diye okumuşlar; Peşi sıra, « *küffâr* zabt eden âdemlerinizden » ibaresinde *küffâr* yerine *kenâr* okunmalı.

53. Belge. Üçüncü satırda elçi Istanislav Lapka, sanki iki kişiden söz ediliyormuş gibi, Istanisla ve Libka olarak yanlış okunmuş. Aynı satırda *buyruğu, buyurduğu* diye okunmuş. Okunamayan ilk yer ismi Kiev yakınlarındaki Demidovic. Pretwicz dolaysız anlatımında « Onlar için bende değildir » demiyor olsa gerek, « *and* için » diyor. Sonra da meşhur Kozak, « geleyim göndereyim » değil « *Kili*’ye göndereyim » diyor.

54. Belge. T & A belgeleri karıştırmışlar : AGAD k. 68 t. 107 nr 215 olarak verdikleri belge aslında t. 108 nr 216. Bu belgede ısrarla, üç kez, *lûbekleri* (?) diye okunan ibare *Lov* [yani, Lwów] *Beyleri*.

60. Belge. T & A, 9. satırda *ayıtmış* *etmiş* diye okumuşlar. 16. satırda okunması gereken *zirî* değil *zirâ* ve *mağrur* değil *ma’zur*.

62. Belge. 6. satır: “*ben* Moskov vilâyetine giderken” yerine “*bu* Moskov vilâyetine giderken”; 7. satır: “Lih vilâyetine tâbi’ *Akkerman*” yerine pek tabii ki *Mankerman* (Kiev) – Akkirman bir Osmanlı sancağı—; 12. satır: “iki *kuşak* Bursa beneğin” yerine “iki *donluk* Bursa beneğin”. 13. satır: “Buyurdum ki” ibaresinden önce *imdi* atlanmış; 16. satır: “rençberlere *kazâen* bi-vechin min-el vücûh hayf olmağa” ibaresinde *kazâen* yerine *kat’a* okunmalı.

63. Belge. 7. satır: “Rûm padişahısın [*ne kadar*] düşmana vardın”. Köşeli parantez içindeki ibare atlanmış; 12. satır: “*bu bizim demezsin*” yerine “*bunda durmazsın*”; 14. satır: “barışmak *istersen*” değil “*istersin*”; 15. satır: *oğluğu* yerine *oğulluğu*; 17. satır: “*Pîrî Ahmed Paşa*” değil “*zirâ Ahmed Paşa*”; 33. satır: *seğirdip* yerine *sindirip*.

65. Belge. 12. satır: “vilayetinizin zâdelerinden”de *bey* sehven atlanmış; sonra okunamayan yer adı Lubla (Lublin) ; 20. satır: “nevveralâlâhû merkadehum”da, aradaki *teâlâ* unutulmuş.

67. Belge. Tanımda hata. Belge Kanuni Sultan Süleyman’dan Özi Kadısı ve Niğbolu Sancak Bey’i Ahmed Bey’e Kral Zygmunt August’a diye tanımlanmış. Oysa, hüküm ilk ikisine yönelik.

68. Belge. 8. satır: “belinde olan yüz yigirmi aded gayr-ı sof” da *belinde* değil *bile*; peşinden gelen “*ve yetmiş aded muhayyer*” atlanmış; 14. satır: “kulum çavuş” ibaresinde Mustafa arada kaybolmuş (bkz. Belge 70).

69. Belge. T & A’nın Aydos kadısı huzurunda verilen ifade olarak sundukları belge bir hüccet. 13. satırda *mes’uldüm* diye okudukları ibare *muştuladım*. İki satır sonra *muştuladım*, *müjdeledim* diye okunmuş.

70. Belge. 5. satırda “berhûrunuza [?]” yerine “*pürhubûrunuza*”; 9. satır sonunda “her kişinin *dahi varıp*” yerine “*hakkı verilip*” ve 11. satırda okunamayan ibare, *konak* olmalı.

72. Belge. 7. satır: “Leh beylerinden” değil, *Lov* [yani, Lwów] *beylerinden*; 11. satır *yavşığı* değil *banosu* (ban=bey); 16. satırdaki “*Lumo* nam şehir”, yine *Lov*; bir sonraki satırda *şehirlide* değil *şehr-i Lovda*; 19. satırda “tüccar götürü *bârını*” değil *bahârını* bazar ediyor; 20. satırda otuz miskal *icni* herhâlde dizim hatası, yerine *inci*.

73. Belge. 35. satır: Manyaş tevakkuf ederse “aliverile *katlanmaz* ise” de *katlanmaz* diye düzeltelim, bugün eğmez anlamında.

74. Belge. 14. satır: “bunun kulunu *ihtilal* edip” değil, *idlâl* edip.

75. Belge. 10. satır “*makbûzu* onat vechile hak üzere teftiş...edip”, ibaresinde makbuzu *bu husûsu* ile ikâme edince tümce anlam kazanıyor.

76. Belge. 7. satır: *kullanıp* yerine *katlanıp* (bkz Belge 73); 8. satırda, *ederse* değil *etdiyse*; 14. satırda konu edilen elçi Oşanski (Andrzej Ocieski).

79. Belge T & A metnin Kıpçakça-Tatarca özelliklerine dikkat etmediklerinden, sıkça okuma yanlışları yapıp, okuyamadıkları kelimelerin sonunda bolca soru işareti koymak zorunda kalmışlar. Basit bir yanlış: tüm *niçinler niçik* okunmalı. İlk satırda hatalar başlıyor; cümlelerin doğrusu: *Padişâh birle kendü beyleri birle kengerüb yiberligen bitikdir. Leh Kralı'na malum ola ki. 3. satır Beylerimizden ki Bolu sancağı beyi değil, Niğbolu sancağı beyi. 7. satır gelmeye değil gelince. 10. satırda okunamayan kelime takgeygi. 18. satırda okunamayan kelime kalaba. Peşi sıra buluşluk değil buluşarak ve gönderseniz değil göre durasınız. Sonraki satırda istenilen değil üstünden, tekemmülüğü değil tekmecliği (deymecliği); yine aynı satırda bendeğândan değil yanadan. 21 satırda, okunamayan kelime tınglayalı yani dinleyeli. 23. satır yararımız değil yürürmüz; satırın sonunda olayın değil olurdu. Sonraki satırda bu kula revâdır ki değil bu kadar var ki. Sonraki satırda okunamayan kelime kolundan...*

84. Belge. 11. satır: “vez[ir]leri[?] ademleri” yerine “*varan ademleri*”; 14. satırda: “*tayfalık*” değil *dalgalık*; 31 satır *olanlara* değil *olmuşlar*.

87. Belge. 5. satır: “*elçi gönderirim*” değil “*gönderdim*”; 9. satır: *aliverin* değil *urun*; 20. satır: “*içlerinde bir iki*” değil *içlerinden*.

93. Belge. 9. satırda: *Torlu'dan Özü suya varınca*: her ne kadar ilkinin Turla olduğunu önceden belirttiysek de bir daha altını çizelim. *Özü suya* değil *suyuna*.

95. Belge. 109. satır: “*size dahi*” değil, “*siz dahi*” ve 110. satır: *sezâfar* değil *serefrâz*

96. Belge. 6. satır: “*Lemsum nam nehrin beyi*” değil, *şehrin beyi*; 17. satır: “*benim ilime ve künime ve kal'alarım*” da *günüme* diye okumak daha doğru olacaktır; “*iki canibin güzeşte ayakları*” yerine “*erişen ziyanları*”; 54. satır: *şimdilerin* değil *şimdiye dek*; esirlerini kralın âdemleri Memâlik-i Mahrûsemde *kan-bahâ tâleb etmeye*” de *kan* yerine *bulıcak* diye okununca cümle mantıklı hâle gelir ve belgenin ‘ahdnamelerin önemli bir maddesine atıfta bulunduğu kolaylıkla görülecektir.

98. Belge. 4. satır “*yarar ve mu'temed ademiniz bir nev' şaki ile padişahımız*” ibaresindeki *adem* bir tür eşkıya değil Bronoşki [Stanisław Bronicki]; 13. satır *Tuzla suyu* değil *Turla*; 24. satır “*bâ'is-i hempâ ihtimâli*”nde *hempâ hebâ* okunursa cümle açıklık kazanacak; 30. satır “*bakarları ve öküzleri*”nde *bakarları* değil *bak-raçları*; 33. satır: “*Nemçe beyinin*” değil *nice beyin*; 37. satır: “*iktidâr itdirmeyüb*” değil *edemeyüb*; 38. satırdaki *ise ol* değil *eyle olsa* biçiminde okunmalı.

99. Belge. 19. satır: “emr-i şerif *olunmağın*” değil *olmamağın*; 51. satır, *tarafindan* değil *tarafeynden*; 52. satır “müşahade *etmekle*” değil, *etmeğimle*; 57. satır “hakkından *gelinip*” değil *gelinmeğe*.

100. Belge. 36. satırdaki “Levahalska [?]” Novacelska olmalı; iki satır sonraki Veleşav Bey de Vişnevik [Vychnevetsky].

101. Belge. 19. satır : “tecdid *etdikleri*” değil *etdüğünüz* ; “silsile-i *ittihâdları* kat’ etmeyüp” de *ittihâdî* olarak okunmalı.

102. Belge. 6. satır “selâtîn-ı gerdûn-karâr” da sıfat *gerdun-medâr* okunmalı ki sec’ ile keyvan-iktidâr ile ses uyumu tam olsun. Herhalde *kemâ yenaegi* bir dizim hatası.

103. Belge. 2. satırda Leh kralının elçisi ülkesine giderken *Bağdad*’dan değil *Boğdan*’dan geçse gerek. T & A, namenin arka yüzündeki kolaylıkla okunan “*Boğdan’a varınca yol üzerindeki kadılara*” ibaresini de– diplomatikada bu ibarelere *iussio* denir— es geçmişler.

104. Belge. 2. satırda sözü edilen kişi *Menlik* değil *Filek* sancakbeyi.

110. Belge. 10. satırda “bu cânibe gelire ruhsat verilmez” ibaresi hiçbir şey ifade etmez, hâl bu ki *canibden tecavüze* biçiminde okunursa bir anlam kazanır. Yazarlar yine namenin arkasındaki *Leh kralına* ibaresini atlamışlar.

111. Belge. T & A’nın okuyamadıkları ibare *ve illa*. Yazarlar gene namenin arkasındaki *Leh kralına* ibaresini atlamışlar.

113. Belge. Leh Kralı, isyancı Boğdan boyarlarını *Alanlu [?] nâm* kalede değil ancak *el’an Lov* [Lwów] kalesinde hapsedmiş olsa gerek.

115. Belge. İsyancı Boğdanlılar hakkında sultan *şemşir-i şehâb te’sîr-i merhukundan gaybet* ettiler değil *şimşir-i şehâb te’sîrimiz havfinden gaybet* ediyorlar diye yazdırmış olsa gerek. Metnin sonlarına doğru da Leh sınırındaki Osmanlı çobanlarından bahsederken Kanunî bunların ‘*adet-i ağnâmdan kaçır bu’d mahalleri* olmamalarını değil; onun yerine *kaçmağa mecalleri* olmamasını temenni ediyor. Namenin en sonunda sultan Leh elçisinin şerayit-i elçiliği yerine getirdikten sonra *Hasan işareti* ile değil *hüsn-i icâzet* ile gönderildiğini bildirmiş.

116. Belge. Yazarlar yine namenin arkasındaki *Vilâyet-i Leh krâlına* yazısını atlayıvermişler. *Sulh u salahl, sulh u salâh* olsa gerek.

119. Belge. Sultanın uzun uzadıya adlarını saydığı zimmî tüccarlardan birinin adı *Averik* değil *Avedik* ve diğerinin ki de *Nuhtameş [?]* değil *Tohtamış*. Hacı

Mehmed'in malları arasında elli pare *işlik* yok ama *aşlak* (açık renk sincap kürkü) var. Hemen ardından okunamayan kelimeler ise *Kanev nâm kasabadan*. Yazarların yerine biz belirtelim bu hüküm 6 Numaralı Mühimme defterinde de kayıtlıdır.

120. Belge. Bu belgede adı geçen ırmaklar *Torlu* ve *Morş* değil, *Turla* ve *Mureş*. Metnin sonlarına doğru okunamayan ibareler [...] *zıkr Tatarların* değil ve *zıkr olunan Tatarların*. İkincisi ile *mûmâ-ileyh* [...] *mümkün* değil *mûmâ-ileyh-ile be-gayet mümkün*.

121. Belge. Bu belgede adı geçen ırmaklar yine *Turla* ve *Mureş*. Osmanlılar 15. satırda seğirdim *edinmiyor ediyorlar*. Şehzade Selîm bu mektubu Amasya'dan değil sancağı olan Kütahya'dan yolluyor.

123. Belge [Defter]. Hıristiyan esirlerden ikincisinin adı Odaki [?] değil Evdokyâ; ardından gelen Istasye de Astaysa olsa gerek. T & A, Nikola, Kostadin ve Todorî'nin mesleklerini *kürkçü* yazmakla haklı da olabilirler haksız da zira bunların mesleği *kürekçilik* de olabilir.

124. Belge [Defter]. An yed-i Mehmed alt başlığında ilk sözcük *örfiyye* değil *arakiyye*; okunamayan ise *gu-i kendürek*.

127. Belge [Defter]. Bu belgede çoğu zaman, 314. sayfadan itibaren, *kıymet ber vech-i tahmin* ibaresi kes yapıştır işlemi yüzünden *yekûn* olarak sunulmuş. Ayrıca, *An yed-i Mihail* alt başlığından önceki cümle oldukça eksik okunmuş: Bu *zıkr olan esbablar ve tutsaklar Cankermân beğindedir* yerine “*Bu zıkr olan esbâb ve tutsaklar Özi iskelesinde şayka ile alınub el'an Mankirman beğindedir olarak*” düzeltilmeli. Daha sonraki altbaşlıklarda okuma yanlışları da var: Seyyid Yusuf Bin Mehmed'in *esb borkü* (!) değil *esb-i Türkisi* çalınmış. Aynı kişinin çukalarının saydaçı (*numeratif*) *aded* değil *arşın*. T & A Ahmet Ağa ve Radik alt başlıklarını hepten atlamışlar.